

Ֆրանսերէն-թրքերէն մասնագիտական բառարան մը սա վերնագրով. Dictionnaire français-turc des Termes Techniques des sciences, des lettres et des arts: Բառարանը երկու հատորէ կը բաղկանայ. Ա. Հատորը կը բովանդակէ A—H եւ սպուած է 1891ին, իսկ Բ. հատորը՝ J—Z սպուած է 1892—1896ին:

Անտոն Թընկերեանի միակ մանչ դասակը՝ Պոլսո՝ ծնած է Պոլիս 1901 Յունիս 10ին. աշակերտած է Պոլսոյ Վիենն. Միւթարեանց, 1929էն ի վեր հաստատուած է Վիեննայի մէջ: 1927 Սեպտ. 21ին ամուսնացած է Paula Wolfի հետ:

Անտոն Թընկերեանի ընտանեկան տապանագիրը կայ, որ կը կրէ «Գերդաստան Թընկեր Անտոնի» վերաանութիւնը: Հոս «Գերդաստան» ընտանիք խմատով գործածուած է եւ ասոր անուններու ցանկին մէջ կը գտնենք նաեւ «Գրիգոր Թընկեր», որ Անտոնի եղբայրն է: Որքան կ'երեւայ՝ Գրիգոր՝ Անտոնի ընտանեկան գամբարանին մէջ թաղուած է եւ այս պատճառաւ գրութեան մէջ «Գերդաստան» բացատրութիւնը գործածուած:

Ահա այդ տապանագիրը.

- Գերդաստան
- Թընկեր Անտոնի
- Գաբէրին Թընկեր
- 1895—1913
- Գրիգոր Թընկեր
- 1856—1914
- Սուրբիկ Թընկեր
- 1867—1919
- Անտոն Թընկեր
- 1851—1925²⁰⁵:

Հ. ԵՓՐԵՄ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՎՈՍՏԵՆՓՆՈՒՊՈՂՍՈՑ ՀԵՅՈՑ ՊԵՏՐԻ-ԵՐՔՈՒԹԵԼՆ ՍԿՋՐՆԵՐՈՒ ՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԵՐՏԻՐՈՍ ԵՒ ՅՈՎԵԿԻՍ ԵՊԻՍԿՈՍՆԵՐ

Հ. Մ. Չամչեան, Պատմութիւն Հայոց, Գ. 500, հետեւելով մեզի անձանօթ աղբիւրի մը, կը պատմէ թէ Մուհամեա սուլտան ի Պրուսա պատահելով Հայոց Յովակիմ կախկոպոսի, կը խոստանայ թէ ինքը երբ նուաձէ Կոստանդնուպոլիսը, Հայերու առաջնորդութիւնը պիտի յանձնէ անոր: 1453ին տէր կ'ըլլայ սուլտանը Կ. Պոլսոյ. եւ ըստ խոստման ԶԺ (1461) թուին «Յովակիմ կախկոպոս արքունի նամակաւ կացուցեալ առաջնորդ՝ կոչեաց զնա փաթրիկ, այսինքն պատրիարք, առեալ նմա իշխանութիւն տիրելոյ ի վերայ Հայոց եղելոց ի Յունաստան եւ յԱնատոլիա»:

Ո՞վ էր Յովակիմ կախկոպոս: Իր մասին ունինք հետեւեալ Յիշատակարանները:

ա. Բասիլէայի Սիւնհոգոսին Հարք 1433ին հրաւիրանայ թուղթ մը կ'ուղարկեն Կ. Պոլիս գտնուող Յովհաննէս եւ Եսայի հայ արքեպիսկոպոսներու: Թուղթին կը պատասխանէ Յովհաննէս կախկոպոսը: Այս նամակը պահուած է մեզի միայն լատիներէն թարգմանութեամբ¹: Հոս կ'ըսուի. «Տեսչիք Հարք, զի մեք, Յովհաննէս կախկոպոս՝ կարգեալ ի Կաթողիկոսէ մերմէ ամենայն Հայոց ի կողմանս Կոստանդնուպոլիսի, եւ Եսայի կախկոպոս ի նմին քաղաքի եղեալ ի հոգարարձութիւն եկեղեցոյ Հայոց...»: Եւզինիոս Դ. քահանայապետը հրաւիրանայ թուղթ մը կը գրէ Սիւն կաթողիկոսին. որուն կը պատասխանէ Եսայի կախկոպոս 1434ին, ստորագրած «Եսայիա Երուսաղէմի» (Պալճեան, 80—85): 1438, յուլիս 25ին Կոստանդին Վահկացի կաթողիկոս կը գրէ թուղթ մը Թէոդոսիայի Սարգիս վարդապետին եւ ժողովուրդին եւ կղերիկոսներուն, եւ կը յայտարարէ. «Ես իմով լի եւ կատարեալ ճոխութեամբ ետու իշխանութիւն Սարգիս վարդապետի, որ է եւ եղիցի փոխանակ անձին իմոյ, ընդ նմին եւ Մարկոսի եւ Թովմայի վարդապետաց եւ Յովակիմայ կախկոպոսի Բերիայ (լատ. Perae), զի երթիցեն ի ժո-

ղովս» (Պալճեան, 88, 89): Հայ դեսպանութիւնը զնայ Փլորենտիա, ուր փոխադրուած էր Սիւնհոգոսը. անոնք հոն էին դեռ 1439, էր նոյեմբեր 22: Թէ Յովհաննէս կախկոպոս անոնց թուին մէջ էր, մասնաւորապէս չի յուշիր:

Թղթերու հայերէն ընագիրները չեն պահուած. լատիներէնի թարգմանիչը արարախոս հայերէնագէտ մ'եղած կ'երեւայ, որ Սարգիս Sergis, Մարկոս Marchos, Յովակիմ Joakim եւ վարդապետ vertebet տառադարձած է: Այսպէս նաեւ Բերա՝ կամ Բերիա տառադարձուած է Pera (սեռ. Perae): Պալճեան թարգմանած է ճշդիւ «Բերիա» այն Կաթողիկոսի թուղթին մէջ, այսպէս Եսայի կախկոպոս իր առաջնորդին հետ յայտարարած է «Երուսաղէմի», նուազ կից ստորագրած է «Երուսաղէմի», այսինքն կախկոպոս Երուսաղէմի, նոյնպէս Յովակիմ ձեռնադրուած Հալէպի թեմի վրայ՝ կը գործէր պաշտօնով Կ. Պոլիս: Ուստի սխալ է Perae անունն տակ փերա (Կ. Պոլսոյ) թաղամասն իմանալ²: Ինչպէս յետագայ Յիշատակարաններէն պիտի տեսնուի, Յովակիմ իր գործունէութեան ասպարէզի վրայ կը նկատուէր (արք)եպիսկոպոս Կ. Պոլսոյ:

Փլորենտեան ժողովին ուղարկուած հայ պատգամաւորներուն հետ կային ուրիշ կցորդներ ալ, որոնք չէին յիշուած Կոստանդին կաթողիկոսի թղթին մէջ, այսպէս «Ներսէս ի Հայոց» (Պալճ. 134): Եւզինիոս Դ. ի համարաւոր Թուղթին հայերէն թարգմանութեան բաւաւոր Թուղթին հայերէն թարգմանութեան մաս վարդապետները, համակախօսէր իրեն Կոստանդին կաթողիկոսի յանուանէ ներկայացուցիչ դեսպաններ:

բ. «Գրեցաւ Գիրքս ձեռնադրութեան թվ. ՊԶԷ (1438) ի վայելումն արհիպիսկոպոսին տէր Յովակիմին Կոստանդնուպոլիսի»։ Գրեւն է Յակոբ Տրապիզոնցի արքեպս (Հանդ. Ամս. 1924, էջ 435—436):

գ. Քէօթահայի Ս. Աստուածածին եկեղեցոյ Յիշատակաց Մատենին մէջ կ'ըսուի թէ «հաստատեցաւ Յիշատակարանս այս ի թվին ՊՂԴ (1445) ամին ի հայրապետութեան»:

² Բերիա, յն. Βέροια, Ասորոց Հալպ, Հալէպ քաղաքին անունն է այն մասնագիրներու քով, զոր նաեւ Հայերը սիրած են գործածել՝ Բերիա, Բերա, Իրեբիա, Եվերիա, Տիբեբիա ուղղագրութեամբ եւ սխալագրութեամբ (սեռ Սիւրմէան, Պատմութիւն Հայոց, Գ. 1, էջ 26, 158, 181, 216 եւն): Այսպէս ուղղելու է ինչ որ գրած էմ Հանդ. Ամս. 1935, էջ 38, ծան. 7. ուստի համաձայն Չամչեանի, Պալճեանի եւ Գալէմֆեարեանի:

²⁰⁵ Հ. Յակոբ Վ. Բաւան, Գերեզմանատուն Կաթ. Հայոց, անդ՝ էջ 111:

¹ Աղբիւրանք Վ. Պալճեան, Պատմութիւն կաթողիկէ վարդապետութեան ի Հայոց, Վիեննա 1878, էջ 31 եւ շար. A. Bolgy, Historic doctrinae catholicae inter Armenos, Viennae 1876, p. 88 ss.

արն. Կարապետին եւ յեպիսկոպոսութեան տեսոն Ովակիմայ եւ երեսփոխանութեան Յակոբին» (Հայաստանի Կոչնակ, 1951, էջ 946):

դ. Ամիրտովլաթ Ամասիացի իր Օգուս բժշկութեան բժշկարանը նոր խմբագրութեամբ լոյս ընծայեց 1469 դեկտեմբեր 25ին «ի կաթողիկոսութեան տէր Յովակիմին» ի Փլորիպէ (էջ 8 տպ. Մալխասեան):

Տեսանք, որ 1433ին կային Կոստանդնուպոլիս երկու կախկոպոսներ Յովհաննէս եւ Եսայի: Առաջինը պաշտօն ունէր հովուել ի կողմանս Կ. Պոլսոյ գտնուող բոլոր Հայերը, իսկ Եսայի կարգուած էր Կ. Պոլսոյ Հայոց (Ս. Ստեփանոս) եկեղեցոյն հոգարարձու: Այս երկու կախկոպոսները կ'երեւայ թէ ես կանչուած են 1434ին ետքը եւ անոնց տեղ ուղարկուած՝ առաջոյն փոխարէն Յովակիմ, եւ երկրորդին տեղ Մարտիրոս: Վերջինս կը յիշուի 1459ին իրրեւ «հայրապետ», մինչ Յովակիմ կը շարունակէ իր «կախկոպոսութիւնը»:

Ամիրտովլաթ Ամասիացի իր Օգուս բժշկութեան բժշկարանին առաջին խմբագրութիւնը ի գլուխ կը հանէ այդ տարւոյն, որուն կը կցէ Յիշատակարանս.

«Գրեցաւ թաղաւորական Բժշկարանս ի թուակնութեանն Հայոց ԶԷ (1459) ամին, ի նոյեմբերի ամսոն ի Գ. օրն շարաթ⁴. եւ ի քաղաքին Կոստանդինոյպոլիսի եւ ի յառյտան վանիցն սուրբ Ստեփաննոսի, եւ ի կաթողիկոսութեանն Հայոց տէր Գրիգորոյ եւ ի հայրապետութեանն տէր Մարտիրոսին Կոստանդինոյպոլիսի վիճակին եւ պարտութեան Մուհամադ խանին եւ ի վայելումն պարոն Շատինպէկին⁵ որդոյն պր. Վարդին... յիշեցէք... գանարժան գծոյն զԱմիրտովլայ թիշկին Ամասիո» (Ամիրտովլաթ, Օգուս բժշկութեան, Երևան 1940, էջ ԻԳ—ԻԴ):

Յիշատակարանին «ի հայրապետութեան» աստիճանը կը թուի ինձ թէ իմանալու է «հայրապետ — պատրիարք — փաթրիկ»: Կը շեշտուի «Կոստանդինոյպոլիսի վիճակին»: Մարտիրոսի անունը առաջին եւ վերջին անգամ այստեղ կը յիշուի:

⁴ ձեռք՝ 1459 տարւոյ համար: ⁵ «Շաղիպէկ» կը փրկանաւորէ յայտարարեաց Աւետարան մը 1430ին. Արարատ 1910, էջ 537:

